

GRASILDA BLAŽIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
grasilda.blaziene@lki.lt

Prūsiškų toponimų darybos aspektai

Tiksliai nėra žinoma, kada radosi prūsiški onimai apskritai, yra tik žinoma, kada jie buvo svetimų rankų užrašyti, todėl tais užrašymais ir tegalima remtis.

Nagrinėjant prūsiškų toponimų darybą reikėtų prisiminti garsiojo vokiečių filologo ir lingvisto Jakobo Grimmo žodžius, pasakytus 1826 metais ir susietus su vokiškų tikrinių vardų daryba: Vėlesnio laikotarpio kalbos kryptis yra akivaizdi: atsisakyti vedinių ir juos pakeisti dūriniais (vok. Es ist unverkennbare Richtung der späteren Sprache, die Ableitungen aufzugeben und durch die Kompositionen zu ersetzen.).

Sufiksacija yra vienas iš pačių archajiškiausių ir lietuvių toponimų atsiradimo būdų (Bilkis 2008: 31, plg. Vanagas 1970: 278–279). Vytautas Mažiulis (2004: 25) sufiksaciją yra įvardijęs kaip seną įvairių epochų apeliatyvų darybos tipą, aptardamas prūsiškų bendrinių žodžių darybą. Tą patį, nagrinėdamas germaniškus toponimus, ne kartą yra pabrėžęs ir garsus vokiečių onomastas Jürgenas Udophas.

Pranešime kaip prūsiško darybos modelio pavyzdys bus apžvelgti XIII amžiaus Sembos toponimai. Jų įvairiuose istorijos šaltiniuose užfiksuota per 80. Daugiausia randama 1258 metų dokumente, kuriuo Semba ir Aistmarių nerija padalijama į tris dalis. Sembos vyskupas Heinrichas pasirenka tą dalį, kurioje yra Kvedenava (1258 *Quedenow*, *Qvedemnowe*, **Kvėden-av-*, vok. *Quednau*). Dokumente užfiksuota per 40 Sembos toponimų, visi priesaginiai vediniai, išskyrus *Kaymelabegowe* (SUB 28), vėliau *Labiau*, *Labguva*. Priedant prie pr. vv. *Labegowe*, *Labegowe moter* apeliatyvą pr. *caymis* 'kaimas', veikiausiai norėta apibūdinti vietovės statusą. Beje, nekyla jokių abejonių, kad šiame dokumente užfiksuoti galbūt pr. apeliatyvai *moter*, *polca* ir neabejotinai pr. *caymis*. Priesaginių vedinių darybos pagrindas yra asmenvardžiai, pvz.: 1261 *Gierstenis* (PUB I, 2 125), pr. *Girst-ein-īs, sietinas su pr. avd. *Girste*; apeliatyvai 1258 *Leydene* (SUB 27), pr. **Leid-en-* iš pr. *laydis* 'molis'. XIII amžiuje užfiksuoti 3 sudurtiniai oikonimai. Tai 1258 *Windekaymen* (Gerullis 1922: 202), kurio pirmasis sandas nėra aiškus, o antrasis sietinas su jau minėtu pr. *caymis*; 1261 *Sausilas*, *Sansilas* (PUB I, 2 212), pr. *Saus-silas, kurio pirmasis dėmuo sietinas su pr. *sausā 'sausas', o antrasis su pr. *sylo* 'šilas'; 1291 *de Autekaym* (OF 103 90v), pr. **Aucta-kaim-* sietinas su pr. **aukta-* aukštas ir pr. *caymis*. 1383 metais gyvenvietė pradedama vadinti kitu pr. vardu *Wissekawten* (SUB 243) iki 1423 metų pramaišiui su *Autekaym* (OF 103 86r)

Vokiečių onomastikos pirmeivis Ernstas Förstemannas 1863 metais buvo pabrėžęs, kad lietuvių kalba (omenyje buvo turima veikiausiai ir prūsų kalba) geneologiškai artimiausia germanų kalboms. Darytina išvada, kad abiejų kalbų seniausių toponimų darybos modeliai yra panašūs ir prie dūrinių ar sudėtinių toponimų buvo prieita kur kas vėliau.

Taigi, sukaupus tikrai gausią empirinę medžiagą, atsižvelgiant į krašto istorijos, archeologijos, geografijos ir žemės našumo faktus, galima imtis ir kitų pr. toponimikos tyrimų aspektų, pirmiausia darybos, nes šie tyrimai dar nėra iš esmės aptarti ir apibendrinti.